

Det åbne land som dobbelt ressource.

Lønborg hede

Procesplan for gennemførelse af multifunktionel jordfordeling

Hos Ringkøbing-Skjern kommune har vi indtrængende drøftet begrebet *multifunktionel jordfordeling*, således at vi nu føler, at vi er i stand til at anskue et område på en helt ny måde og med et meget bredere perspektiv. Planlægningsfasen har således lært os meget om, hvad der kan være stærke lokale kræfter i et område – noget man ikke kan anskue ud fra kortanalyser. Skal man have succes med jordfordeling, er dialog med områdets lodsejere vejen. Det er ikke ny viden. Men man kommer endvidere til at forholde sig til, hvad historien er for området. Gamle kommunale og statslige afgørelser får pludselig nyt liv og drages ind i debatten.

Det er imidlertid netop der at *multifunktionel jordfordeling* har sin force. Fremadrettet skal alle gå ud af processen som vindere.

Vi vil beskrive procesplanen for gennemførelsesfasen ud fra den fremsendte skabelon.

1. Potentialer.

Miljø

I dag ligger der dyrkede marker helt tæt på Natura 2000-området Lønborg Hede, og visse steder skærer dyrkede arealer ind i heden. Området er stort set lavbundsarealer, hvilket bevirker at landbrugsarealerne er grøftet og drænet for at kunne holdes dyrkningsbare. Arealerne afvander til Styg Bæk, som også er udgrøftet. Dette bevirker, at Lønborg Hede trues af udtørring, og de fysiske forhold i Styg Bæk er ikke optimale. Dræning og udgrøftning i lavbundsområdet bevirker udvaskning af okker, kvælstof og fosfor til vandmiljøet.

I Naturplanen for området fremgår, at Styg Bæk skal sikres bedre fysiske forhold og en god vandkvalitet til gavn for bl.a. bæklampret. Styg Bæk afvander til Ringkøbing Fjord, som er overbelastet med fosfor. For at leve op til Naturplanens målsætninger vil det være af stor interesse, at få ændret arealanvendelsen på de arealer som ligger helt tæt på heden, - herved kan de hydrologiske forhold forbedres og randpåvirkningen mindskes. Desuden vil det være muligt, at lave mere vidtrækkende genopretningsprojekter i Styg Bæk.

Natur

I dag gennemskæres heden af intensive landbrugsarealer, hvilket bevirker at heden er fragmenteret, udsat for dræning og randpåvirkning. Lønborg Hede har mange våde næringsfattige naturtyper på udpegningsgrundlaget som trues af udtørring. Desuden er randpåvirkningen fra udspreddning af sprøjtemidler og gødning også en trussel for heden.

Jordfordelingen åbner op for, at få disse arealer som er i størst konflikt med naturinteresserne på heden ud af intensiv landbrugsdrift. Når der ikke skal tages hensyn til dyrkningssikkerheden på disse arealer, vil der i stedet kunne sikres mere naturlig hydrologi i området til gavn for næringsfattige våde naturtyper og vandløb.

En jordfordeling i området åbner også op for andre former for landbrug i området. Der er mulighed for at tidligere intensivt drevne landbrugsarealer omdannes til ugødede og usprøjtede græsarealer, som kan understøtte en kødkvægsproduktion, der laver naturpleje på store naturområder. I projektet skabes muligheder for, at naturplejen sikres gennem en økonomisk rentabel kødproduktion, hvor der er fokus på lokale råvarer og nye forretningsmuligheder.

Naturstyrelsen plejer i dag store naturområder, og det er oplagt, at undersøge muligheden for at etablere fælles naturplejeprojekter i området med henblik på at sikre naturpleje og højere biodiversitet i et større område end i dag.

Udbygning af rekreative udfoldelsesmuligheder på Lønborg Hede.

Lønborg Hede ER en overset naturperle. Overset fordi det simpelthen er stort set umuligt at finde frem til heden. Lønborg Hede er i dag på ingen måde eksponeret udadtil, således at hverken lokalbefolkningen eller turister indbydes til at finde rekreation på heden.

Den eneste eksisterende sti på heden i dag er Drivvejen, – og denne er ikke vedligeholdt, ligesom der mangler markeringspæle og skiltning. På nogle strækninger, hvor stien skulle have været, er der på nuværende tidspunkt dyrket mark, hvilket gør at man let farer vild.

Parkeringspladser i nærheden af heden er det også meget svært at finde frem til, der mangler skiltning, og der hvor den ene parkeringsplads er markeret, kan der højst holde to biler.

Vi ønsker i gennemførelsesfasen at gøre det muligt for alle at finde frem til Lønborg Hede og at benytte den rekreativt. Vi vil forbinde de eksisterende stier der er uden for området med markerede stier inden for området. Der findes i dag markveje der kan benyttes, og nogle steder skal der ikke mange hundrede meter nyanlagt sti eller markvej til, før end markveje er forbundet, således at man kan færdes i området. Dette gør sig gældende både i den vestlige og den østlige del af heden. Vi tænker, at vi netop med jordfordelingsværktøjet kan få anlagt nye stier/markveje således, at vi åbner for heden for både vandrere og cyklister.

Vi ser også et potentiale i at ride turisme kan blive en ny attraktion i området. I en nabo by – Ådum – bliver der etableret et "hø-hotel", og placeringen passer perfekt med, at man kan ride til det næste "hø-hotel" på Lønborg Hede. Den endelige placering af dette "hø-hotel" er ikke fastlagt, vi forestiller os dog, at det bliver i kanten af heden, således at der også laves mindre folde til hestene. Disse arealer vil der sandsynligvis også blive tale om at jordfordele.

Vi vil i gennemførelsesfasen samarbejde med kommunes Ekstern Udvikling, således at der kan planlægges flere "hø-hoteller". Herved etableres muligheden for at man kan tage på nogle dages ride-ferie i det vestjyske, og opleve et meget varierede landskab.

Afhængig af belastningen er ridestier ikke altid forenelig med cykelstier og vandrestier – dette vil vi i gennemførelsesfasen have fokus på.

Der er ikke kun ryttere der skal have mulighed for primitiv overnatning i området. Det er også tanken at lave faciliteter så andre får mulighed for overnatning i det fri. Placeringen af disse shelters er ligeledes ikke fastlagt, men det tænkes, at det bliver i kanten af heden i den del der grænser op mod Vostrup. Herved kan der eventuelt også på sigt laves samarbejde med en udlejnings/jagt ejendom der findes her. Ejendommen er til salg, og kunne den blive en del af projektet, er der næsten ikke grænser for, hvad det ville åbne af muligheder for overnatning, formidling, udeskole med mere.

I Vostrup er der endvidere en efterskole, som meget gerne ser, at der bliver friluftsfaciliteter, som skolen kan benytte.

Vi skal have arbejdet meget med formidling af det natur der allerede eksisterer, og de muligheder der bliver etableret, når der bliver åbnet for heden. På Tarmvej findes der i dag en rastepads, og vejen benyttes af et stort antal turister som det må formodes gør ophold i nærområdet, når de kører på denne vej. Her vil det være naturligt at lave noget formidling om Lønborg Hede.

Hovedvej A11 er den største færdselsåre i nord/syd retning i Ringkøbing-Skjern kommune. Vi vil i gennemførelsesfasen arbejde på, at få etableret en ry rastepads hvorfra man kan kigge ud over området, hvis der bliver ryddet noget pilekrat. På rastepadsen skal der laves en digital info stander, der formidler projektet og danner platform for, hvilke attraktioner området byder på. Det er ligeledes tanken, at den digitale infostander døgnet rundt skal have forbindelse til et kamera, der placeres på toppen af en vindmølle der er i nærområdet, og dermed giver et flot udsyn over hele området og fjorden.

Op til projektområdet er der placeret vindmøller. Vindmøller er en del af Ringkøbing-Skjern kommunes satsning på at være selvforsynende med energi i 2020. Vi ønsker at formidle, hvor meget energi der med møllerne produceres både over år samt et øjebliksbillede.

Udvikling af landdistriktet omkring Lønborg Hede

Adgang til det åbne land er i dag stærkt under pres på grund af landbrugets strukturudvikling. Dette gælder som tidligere nævnt også for Lønborg Hede og for landdistriktet generelt. Vi ønsker i dette projekt at vise, at der ofte ikke skal så meget til, for at dem der bor i landdistriktet igen kan komme ud og nyde naturen.

Ringkøbing-Skjern Kommune er Naturens Rige, men det nytter ikke meget, at vi har flot natur lige uden for døren, hvis vi ikke har mulighed for at komme ud i den. Dette projekt kan dermed også være med til at inspirere andre landdistrikter til at få kigget på muligheder for at åbne op for adgang, uden at det er til gene for landmændene, og dermed øge livskvaliteten og de rekreative muligheder for såvel bosiddende som besøgende i landdistrikterne.

Ved Ringkøbing Fjord er der to sommerhusområder (Hemmet Strand og Skaven) som er i cykelafstand (under 5 km) fra Lønborg Hede. Der er tale om næsten 1000 sommerhuse samt en nylig udstykning. Skaven har ud over det store sommerhusområde en stor campingplads og en ny renoveret havn med en del lystbåde. Imidlertid er al friluftaktivitet målrettet fjorden og langs med fjorden. Ved at åbne op for adgang ind i landet, vil turister kunne få en helt ny naturoplevelse ved at se kulturlandskabet og ikke mindst komme ind på en hede med åbne vidder. Heder af denne størrelse er der ikke mange af, og oplevelsen af "ensomhed til refleksion" kan dyrkes i projektområdet.

"Det mørke Jylland" kan i projektområdet få en meget positiv vinkel, idet der på heden bliver rigtig mørkt og en stjernehimlen bliver ikke forurenet af anden elektrisk belysning.

Positiv markedsføring af ensomhed og mørke vil kunne understøtte et uudnyttet turistpotentiale i

området.

Vi ønsker i gennemførelsesfasen at tage initiativ til, at landdistrikterne får taget hul på en ny måde at samarbejde på i "landsbyklynger". Lønborg Hede er ikke forbundet med nogen form for konfliktområder landsbyerne imellem, og kan være starten til et helt nyt samarbejde i landdistriktet, som løfter sig højere end at der etableres stier mellem byerne.

Landdistrikterne har de samme udfordringer – fraflytning – skolelukning – opretholdelse af offentlige ydelser osv. og der kan derfor opleves en kamp for overlevelse landdistrikterne i mellem. Lønborg Hede vil være et helt nyt og fælles interesse område, som netop ikke forbundet med konkurrence. Vi tror på, at ved at være fælles om noget nyt, vil der dannes samarbejdsrelationer, som også kan bringe andre samarbejdsprojektet på bane. Alt er meget lettere, når man er startet på neutral bane, og når man får lært hinanden at kende. Hvordan vi vil arbejde med dette i gennemførelsesfasen, er beskrevet under punkt 4.

Bedriftsøkonomi

Landbrugsarealerne i projektområdet er af lav bonitet, og desuden ligger de flere steder i lavbundsområder, som også gør dem vandlidende. Af den grund har landbruget i området interesse i at indgå i jordfordelingen.

Kan arronderingen forbedres, således at man får marker tættere på staldbygninger, vil det altid være at foretrække - alternativt at de nye marker ligger op til andre marker under bedriften.

Herved kan transportomkostningerne nedsættes og bedriftsøkonomien forbedres.

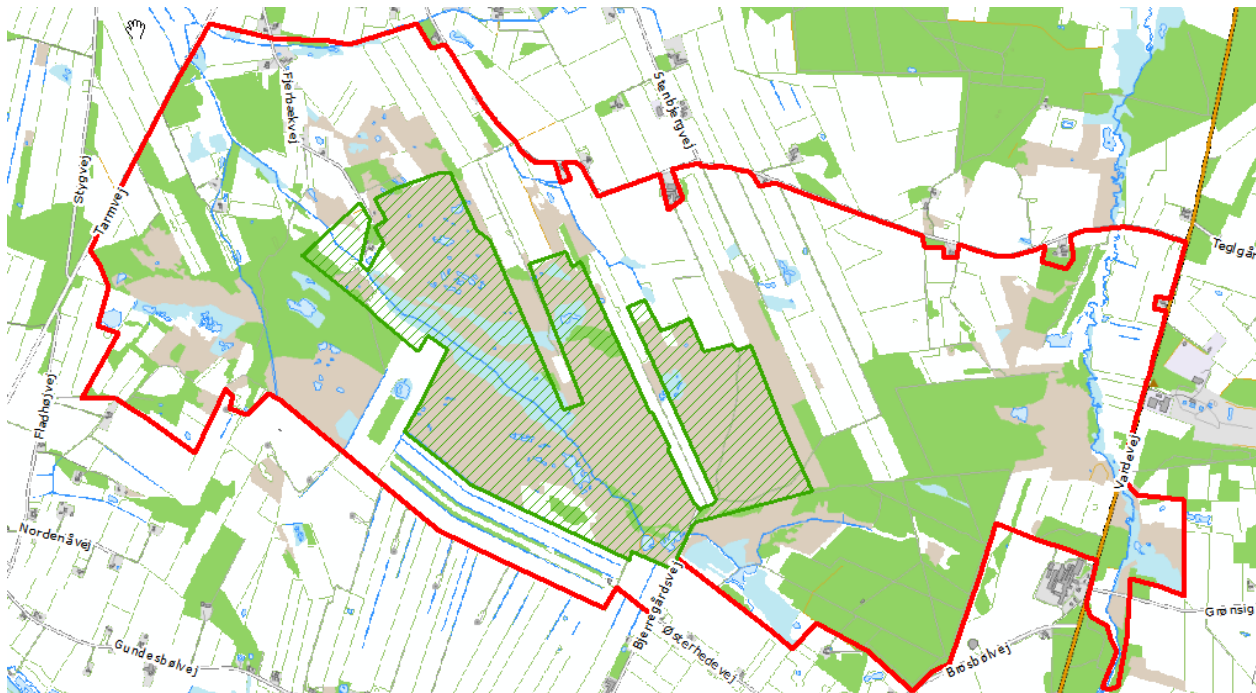
De fleste arealer er som følge af den dårlige bonitet i området afhængig af markvanding. Dette skal vi have fokus på i jordfordelings processen. Arealer uden vandingsmuligheder vil for produktionslandmænd være uinteressante i området.

Det er for landmændene nødvendigt, af foretage afgrødevalg med henblik på at vælge afgrøder som ikke lider for stor skade, eller direkte spises, af krondyrene i området. Dette kan også være et incitament til, at landmænd ønsker at lade arealer jordfordele.

I gennemførelsesfasen vil vi have stor fokus på, at vi ikke forringer vilkårene for de landbrugsejendomme, som er i en bufferzone til Lønborg Hede. Landbrugsejendomme har i dag krav omkring ammoniakdeposition til beskyttet natur, og rykkes naturen tættere på, kan det få konsekvenser for staldanlæg.

De centrale arealer - markerne der deler heden over og arealerne op til Styg Bæk, vil det dog ikke være problematisk at få til at vokse ind i beskyttet natur, idet der allerede i dag er natur tættere på ejedommene, som der skal beregnes afstand til.

2. Projektområdet.

Kortet viser projektområdet med rød afgrænsning. Det skraverede grønne område viser Natura 2000-området, Lønborg Hede.

Lønborg hede, der er internationalt Natura 2000-område, er omdrejningspunktet for projektet. Staten ejer mange af arealerne, og på disse er en jordfordeling naturligvis ikke relevant. Naturtypen på heden er våd og tør hede. Lønborg Hede har et relativt stort indslag af klokkel yng fordi klimaforholdene i sydvest Danmark er relativt oceaniske. Den relativt høje nedbør i området bevirker, at klokkel yng også er i stand til at vokse på højere beliggende terræn, hvor arten forekommer spredt mellem hedelyng, hvilket er enestående for denne hede. Den våde hede domineret af klokkel yng, og andre våde hedesamfund, udgjorde tidligere en betydeligt større andel af Lønborg Hede end hvad tilfældet er nu. Tidligere arealer med våd hede har i de seneste årtier skiftet naturtype til tør hede, pilekrat og blåtopdominerede samfund.

Naturstyrelsen arbejder med et LIFE-projekt med genslyngning af Styg Bæk, der løber gennem Lønborg Hede og Ringkøbing-Skjern kommune arbejder i forlængelse hermed også med at hæve vandstanden i Stygbæk. Der er imidlertid nogle opdyrkede arealer, som skærer sig ind i hedeområdet og det vil være særdeles værdifuldt, i arbejdet med for alvor at forbedre de hydrologiske forholdene for udpegningsgrundlaget, at få ændret arealanvendelsen på disse arealer.

Inden for projektområdet er der et indsatsområde mht. nitrat. Ved at gøre projektområdet mere ekstensivt, får man tilgodeset denne udpegning, og projektet vil dermed være med til at fremtidssikre drikkevandsressourcen i området.

Der skal i projektet også anlægges nye lejrpladser og stier – både vandre, cykel og ridestier, som skal forbindes til de få eksisterende stier der findes i dag som Drivevejen og stisystemet rundt om Ringkøbing Fjord. Disse arealer er også interessante at inddrage i jordfordelingen. Arealerne op til hovedvej A11 vil det ligeledes være meget værdifuldt at få jordfordelt, da man her visuelt kan åbne op for de åbne vidder samt placere informationsmateriale og en formidlingsrasteplads.

Det er ikke tanken, at alle arealer inden for projektområdet skal jordfordeles. Vi har imidlertid ikke fastlagt, hvor de nye stier, "hø-hotellet" og shelterpladser skal placeres, samt hvor rasteplassen langs med hovedvej A11 skal placeres, hvorfor der fremadrettet arbejdes med den fremsendte projektafgrænsning. Der kan jo netop blive tale om at jordfordele sådanne arealer til rekreative formål og stier.

Projektafgrænsningen er næsten identisk med den vi arbejdede med i planlægningsfasen, den er dog udvidet en smule tæt på Tarmvej - netop for at gøre en jordfordeling fleksibel i forhold til anlæggelse af stier ind i området, med mulighed for forbindelse til turistområdet langs med fjorden.

3. **Lodsejere.**

Inden for det projektområde vi har arbejdet med i planlægningsfasen, er der 104 lodsejere. Det er et højt antal – hvilket delvist skyldes, at nogle matrikler fra gammel tid har mange ejere. Vi har i planlægningsfasen valgt, at orientere alle der står anført som ejere og ikke kun kontaktpersoner.

De helt centrale lodsejere er de som ejer jorden der fragmenterer det store sammenhængende naturområde samt ejer jord der grænser op til den mest sårbare del af naturen, hvor en jordfordeling vil øge miljøgevinsten i særdeles høj grad. I planlægningsfasen har Orbicon været i kontakt med de centrale lodsejere samt nogle lodsejere der har jord op til den beskyttede hede.

Ejerne har disse arealer af forskellig årsag: rekreative interesser (jagt), deltids landbrug eller heltids landbrug (både svinebedrifter og kvægbedrifter). Tilbagemeldingerne har været forskellige, og nogle ønsker ikke umiddelbart at indgå i en jordfordeling. I området er der store jagtinteresser, og nogle lodsejere frygter at disse vil blive forringet. I den fremadrettede proces skal der tages initiativ til at lave en overordnet samlet drøftelse af jagten for hele området, for med de ønskede tiltag i den multifunktionelle jordfordeling kan den samlede jagt blive løftet for alle.

Overordnet set er det dog væsentlig at hæfte sig ved, at ejerne af de helt centrale arealer er interesseret i en jordfordeling, hvilket vil sige, at vi på nuværende tidspunkt kan gå videre med et projekt, hvor vi kan få kædet naturen sammen, og hvor vi kan ekstensivere landbrugsdriften, således at de miljømæssige gevinster kan hentes i relation til Styg bæk.

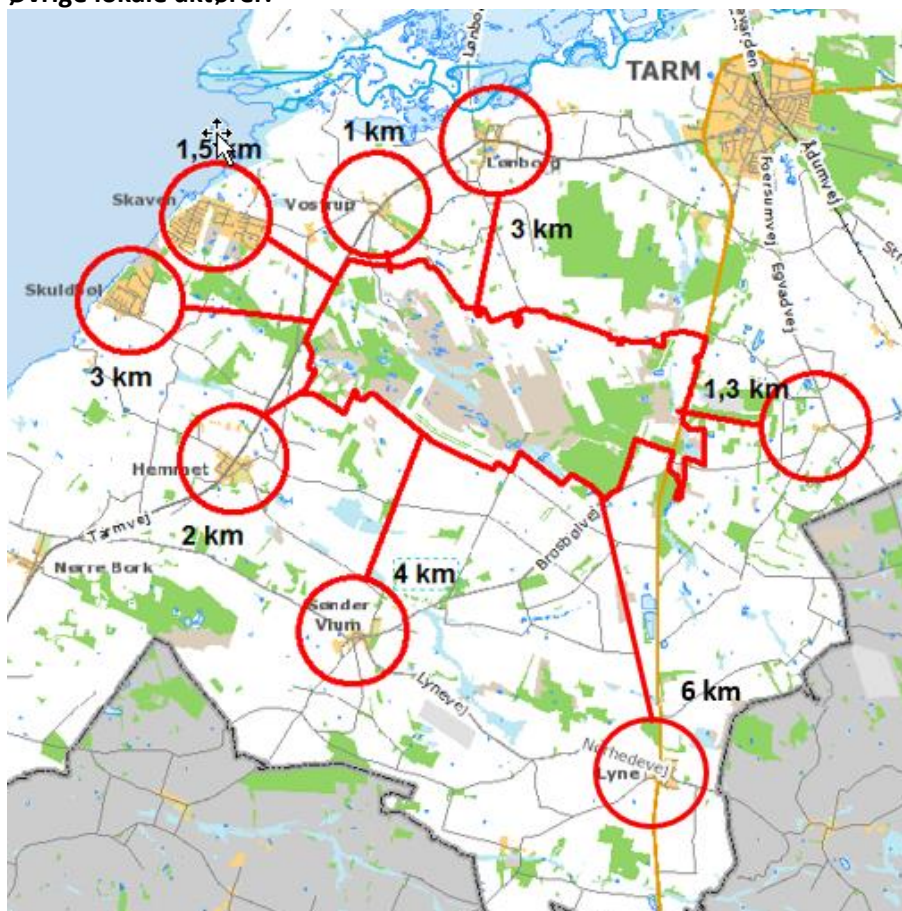
Vi har i planlægningsfasen afholdt et lodsejermøde med deltagelse af 67 personer. På mødet var der god debat omkring jagtinteresser, tab af landbrugsjord og om det medfører tab af arbejdspladser på sigt, hvad en øget adgang til området vil få af konsekvenser osv. Umiddelbart efter mødet kom der henvendelser fra lodsejere, som ejer knap så centrale arealer, at de er interesseret i en jordfordeling af deres arealer, enten ved at afstå jord eller ved at få erstatningsjord tæt på deres ejendom.

Der er dermed allerede nu et puslespil at gå i gang med, således at der kan gennemføres en multifunktionel jordfordeling!

Staten er en meget stor jordbesidder i området. Der er på deres arealer lavet forskellige tiltag som nogle af de øvrige lodsejere i området har svært ved at se meningen med. Staten og kommunen bliver i området opfattet som én og samme, hvorfor det vil være særdeles hensigtsmæssigt med meget mere information om de tiltag der laves. Det vil gavne dialogen for både staten og kommunen i det fortsatte arbejde.

4. Øvrige lokale aktører.

Kortet viser de omkringliggende landsbyer og turistområder til Lønborg Hede

I gennemførelsesfasen er noget af det første der skal ske, afholdelse af to møder.

Det første møde afholdes med repræsentanter for de sogne/borgerforeninger som ligger rundt om Lønborg Hede. Der er tale om Hemmet, Vostrup, Lønborg, Foersum, Lyne og Sdr. Vium. På dette møde vil vi orientere om projektet og dets muligheder inden for landdistriktsudvikling. Vi vil ligeledes gerne have sogne/borgerforeningernes input til, hvad de ser som væsentligt for at området samlet set får et løft.

I mødeindkaldelsen til dette møde vil vi bede om, at repræsentanterne har gjort sig overvejelser om, hvilke lokale erhvervsdrivende (incl. turismeaktører) og øvrige interessenter, der især kan drage fordel af, at der bliver åbnet for adgang til Lønborg Hede.

Aftenens input danner udgangspunkt i den drøftelse som vi så efterfølgende vil tage på et decideret borgermøde, hvor alle er velkomne. På dette møde vil kommunes landdistriktskonsulent holde et indlæg om de tiltag der i øvrigt er taget i den sydlige del af kommunen. På mødet vil vi også præsentere de tanker vi overordnet har, for at Lønborg Hede kan komme til at danne den platform, som kan komme til at binde et større stisystem sammen. Der er tale om et stisystem der både henvender sig til vandrere, cyklister og ryttere.

Det er landdistriktskonsulenten der ud fra indhentede erfaringer, har foreslået hvordan vi inddrager de lokale aktører.

Der er netop iværksat et "hø-hotel" i Ådum (beliggende ca. 14 km fra Lønborg Hede) og et lignende kunne etableres i kanten af Lønborg Hede, således at det fremover vil være muligt med en decideret rideferie i området, hvor man kan nå fra et "hø-hotel" til det næste på en dagstur på

hesteryg.

5. Kommunale forvaltninger.

Der er i dette projekt oprettet en arbejdsgruppe funderet i afdelingen Land, By og Kultur. Projektgruppen har det lokale kendskab til området og sammen med den tilknyttede forskergruppe har vi de tværfaglige kompetencer der skal til for at løfte opgaven.

Vi har i planlægningsfasen inddraget kommunens landdistriktskoordinator i arbejdet, således at vi i arbejdsgruppen har det komplette overblik over, hvad der kan bringes i spil for området.

6. Politiske udvalg

De overordnede ideer og perspektiver for projektet er forelagt Teknik- og miljøudvalget i Ringkøbing-Skjern kommune. Teknik og Miljøudvalget ser frem til, at projektet tager form og bakker op om visionen for området.

Det var således også formanden for Teknik og Miljøudvalget (Ole Kamp) der var ordstyrer på det afholdte borgermøde på Lønborggaard, og Søren Elbæk fra Teknik og Miljøudvalget deltog i mødet på Gl. Estrup.

